

P206. *Be-longing: ethnographic explorations of self and place.* Kuulumine: iseenda ja paikade etnograafilisi avastusretki.

Üheks läbivaks teemaks teises paneelis oli kuulumise ja igatsemise kooseksisteerimine, millele vihjati ka paneeli nimes (*be-longing*). Olulisel kohal olid jutustused ja kohtade konstrueerimine sotsiaalse interaktsiooni käigus: kuidas mõjutavad inimesi ja nende suhet ümbrusesse erinevate paikadega seotud lood? Kuidas inimesed paigutavad ennast kuskile, sobitades kokku minevikumälestusi, olevikuga seotud tegevusi ja tulevikku projitseeritud igatsust? Puudutati ka mitte enam eksisteerivate, väljamõeldud ja virtuaalsete paikade rolli inimeste elus. Nagu eelmises paneelis, kesken-duti ka selles peamiselt hiljutistele rändajatele, aga pigem Ida- kui Lõuna-Euroopas. Kesksiks tõusis küsimus kodu muutuvatest tähendustest, arutelu tagasimineku võimalikkuse üle. Millal muutuvad suhted vana koduga nii palju, et tagasipöördumine pole enam mõeldav? Kuidas säilitatakse kontakti vana kodumaaga, kui tagasimineku pole võimalik? Kontaktihoidmise vahendid ei ole alati tänapäevased: **Annikki Kaivola-Bregenhøj** viitas kodu nägemisele unes. Eelmise päeva paneelis oli juttu ka naisest, kes ronis kõrgele mäele selleks, et saada “ühendust” maailma teises otsas elava poja-ga. Kõik ettekanded põhinesid autorite etnograafilistel välitöödel või elulugudel. Mainimist väärt oleks ehk nõ teise generatsiooni somaallasi Soomes uurinud **Petri Hautaniemi** uurimus. Temal on samade, praegu 30ndates eluaastates olevate meestega kontakt 1990. aastate algusest – seega on tal olnud võimalus jälgida nende täiskasvanuks saamist diasporaas. Transnatsionaalset identiteeti ei ole alati positiivselt kogetud; väga tähtis selles kontekstis on, kas inimene on olnud sunnitud kolima või ta on läinud vabatahtlikult (siis räägitakse pigem mobiilsusest). Viimast esindasid **Martina Kleinerti** uuritud saksakeelsed pensionärid, kelle elustiiliks oli jahtlaeva-dega purjetamine Uus-Meremaa ümbruses. Uurimus pakub väga huvitava näite sel-lest, kuidas luuakse kodu ja paiksuse tunnet juhul kui inimene pidevalt liigub ühest kohast teise ilma eesmärgita kuskile püsivalt jääda (*settling in motion*).

Pihla Siim

Noorte hääled 2011

Kuues konverents “Noorte hääled” leidis Eesti Kultuurkapitali toel aset 27. aprillil Eesti Kirjandusmuuseumis ja 28. aprillil Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas.

Esimest konverentsipäeva alustas Katre Kikas Eesti Kirjandusmuuseumi folklo-ristika osakonnast ettekandega Jakob Hurda ja Matthias Johann Eiseni vastuolude kajastumisest rahvaluulekogujate kirjades. Näiteks avaldus osa suurmeeste omava-helisest vastuolust terminieelistustes (“vanavara” ja “rahvaluule”). Ettekandja tõ-des, et enamikul juhtudel lähtub kogujate suhtumine Eiseni ja Hurda vastuolusse sellest, mida nad olid ajakirjandusest lugenud ning kohati on see mõjutanud ka eda-sisi kogumisplaane. Samas oli neidki kogujaid, kes jäid neutraalseks. Ettekandes tuli selgelt esile, kuivõrd seotud oli rahvaluulekogumine ajakirjandusruumiga, mis toodi välja ka ettekandele järgnenud arutelul.

Jõuluvanale saadetud kirjasid vaatles Tartu Ülikooli kirjanduse ja rahvaluule bakalaureuseõppe tudeng Eleene Sammler. Ettekande aluseks oli üle 350 kirja, mis on viie viimase aasta jooksul saadetud Eesti eri paigust 2006. aastal avatud Jõgeva jõuluvana postkontoris ja talletatakse sealses arhiivis. Kirjad sisaldavad nii praktilisi kingisoove, üldisi soove ja unistusi, nt oodatakse jõuluimet, aga ka tervitusi ja joonistusi. Palju on jõuluvanale saadetud rühmakirju. Ettekandja osutas samuti, et kirjutamisviisi võib mõjutada teadmine, et kirjadele vastatakse.

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule külalisdoktorant Anastasiya Ilchanka tutvustas tänapäevast eksamitega seotud slaavi tudengipärimust. Ettekande keskmes oli kindla kujuta vaimu *Haljava* (ukrainapäraselt *Shara*) kutsumine keskööl ühiselamu või korteri aknast tema nime hüüdes jm kombestik. Samuti osutas ettekandja sarnasusele muudele rituaalide (õnnetoovad esemed) ja ennustamisega, sh vaimu väljakutsumine. Haljava pärimusega käivad kaasas ka jutud ja anekdoodid, üksteisega jagatakse muljeid vaimu kutsumisest ja eksami õnnestumisest.

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna külalisdoktorant Mayang-lambam Sadananda Singh kõneles *Wari Leeba*'st ehk jutuvestmise traditsioonist, mis on eksisteerinud Manipuris viimased paar sajandit. See on vormilt avalik esitus, kus jutustatakse pikemaid religioosseid lugusid, viimasel ajal eelistatakse jutustada lugusid Manipuri müüte ja muistendeid. Jutustamine on pedagoogiline vahend, aidates kuulajaid igapäeva praktilistes asjades, tõeses esineja, kes ka ise on jutustajana tegev. Tänapäeval on sellistel esinemistel sponsorid ning jutuvestmist reklaamitakse. Ühtlasi toetab *Wari Leeba* rahvuslikku liikumist.

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule doktorant Margaret Lyngdoh tutvustas tänavugi khaaside pärimust. Tema ettekanne käsitles jumalanna *Taroga* seostatud demonliku seestumuse juhtumeid. Taro vallutab igäihe, kes võlgneb tema omanikule raha või vara. Eksortsismist vabastamine on edukas ainult juhul, kui laen tagastatakse ja kui omanik tunnistab, et *Taro* kuulub talle. Juhul kui *Taro* ei kuulu kellelegi, peab ravitseja vaimu lahkuma sundima. Wahiajeri külas Jaintia mägedes tehtud välitöödel kogutu põhjal osutas ettekandja mitmetele seestumisjuhtumitele ja nende tagajärgedele – mahajäetud majad, kus usutakse kummitavat, *Tarost* vabanemiseks metsa viidud varandus tekitab probleeme selle leidjale ja ülesvõtjale jne.

India teemal jätkas Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistrant Raivo Alla, kirjeldades *ramlila* festivali Ramnagaris Varanasi lähistel. *Rāmājana* eeposest pärit lugudele keskenduv religioosne keskkonnateater kestab 30–31 päeva ja lõpeb täiskuu ajal. Linn muutub festivali ajal dekoratsiooniks, jumalusi kehastavad noored braahmani kastist poisid ja pealtvaatajad liiguvad palveränduritena stseenist stseeni, ammutades nähtust ja kuuldust jumalikkude essentsi.

Tallinna Ülikooli kultuuriuuringute doktorant ja ERA assistent Jaanika Hunt pidas ettekande surmakujunditest popkultuuris, osutades surmasümbolitele ja mälestuseks tehtud tätoveeringutele, virtuaalsetele surnuaedadele, surma käsitlevatele populaarsetele filmidele, elava surnu uskumusele eri kultuurides, samuti nt hauakividesse installeeritud videole lahkunust. Ettekandja tõeses, et surmakujundite kasutamine popkultuuris aitab ennast välja elada ja tegelda sekulariseerumisest võimendatud surmahirmuga.

Eesti Kunstiakadeemiat esindas esimesel päeval kunsti ja kultuuriantropoloogia magistrant Marika Alver, kes kõneles 2008. aasta kevadel Ugandas Kampalas toimunud fototöötubadest, kus agulinoori õpetati pildistama ja anti neile sealjuures

erinevaid õppeülesandeid. Valitud fotodest koostati näitus “Eyes see”, mida on eksponeeritud mitmel näitusepindadel Ugandas, Itaalias ja Eestis. Sellised töötoad on muutunud väga populaarseks, kuid tõstatavad ka mitmesuguseid eetilisi küsimusi. Fotod võivad olla tegijate poolt nimelt lavastatud; tekib küsimus, kes keda kuidas näeb ning kas pildistaja taandub ikkagi uurimisobjektiks; näituseformaadid distantseerib vaataja tegelikust olukorrast, edastades kontekstist eemaldatud pilti; ka autoritel pole alati sõnaõigust, milliseid pilte näitusel kasutatakse. Ettekandja pakkus, et parimaks fotode esitusformaadiks võiksid olla fotograafilised esseed.

Elava vastukajaga ettekande arheoloogia ja regilaulu seostest pidas Tartu Ülikooli arheoloogia magistrant Pikne Kama. Regilaul võiks olla üks arheoloogilisi uurimisallikaid, samas on hämar taust, segunenud võtted ja elemendid ebakindl võrdlusmaterjal. Oletuslikult võiks regilauludest leida viiteid kivistmetele ja põletusmatustele, surnute äratamine võib viidata surnuluudega manipuleerimisele. Ettekandja pakkus välja oletuse, et olustikulised kirjeldused regilauludes on lauljate uuendused, vaimsed kujundid aga vanem kihistus.

Esimese päeva lõpetas ELTE (Budapest) Kirjanduse Doktorikooli Ungari ja võrdleva rahvaluule programmi doktorant Eda Pomozi surmakultuuri sektsiooni kokku võtva ettekandega Setu mõrsjakooletamismängust. Tekstinäiteid tuues osutas ettekandja mitmetele võimalikele tõlgendustele, mida kurblikult algav, kuid elluärkamisele ja ülestõusmisele viitav laulumäng endas kanda võiks. Et tegu ei ole ainult setudele omase laulumänguga, tõendavad märkmed mujalt Eestist ja mitmetest Euroopa maadest. On ka vaieldud, kas mõrsjakooletamismäng on keskaegse või varasema/hilisema päritoluga. Mängu taga on ettekandja tõdemuse kohaselt nii kristlik kui ka muistne maailmapilt, mis segunenuna osutab ühteageu nii looduse taastärkamisele, pöördeliste hetkedele naiste elus kui kristlikule ülestõusmisele. Samuti viitas E. Pomozi mitmetele pärimusringidele, mida laulumäng on läbinud nii ettekandja enda elus kui ajas laiemalt, olles tänapäeval taas “ellu äratatud”.

Esimese päeva lõunapausi ajal esitleti kogumikku *Kuldkalake. Pro Folkloristica XVI* ning tänati autoreid, toimetust ja retsensente. Samuti tutvustas ERA juhataja Risto Järv *Pro Folkloristica* seeria kümne esimese kogumiku veebiversiooni. Esimese päeva õhtu lõpetas Tartu NEFA Rühma eestvõttel korraldatud konverentsipidu Raadil.

Noorte konverentsi teisel päeval tegeleti etnoloogiliste probleemidega. Tartu Ülikooli doktorant Katrin Alekand käsitles traditsiooniliste kehamuutmistehnikate uurimise problemaatikat, arutledes näiteks antud/loodud ja kohase/kohatu keha ning muude teemakohaste mõistete üle. Ettekande lõpus tõi ta sisse nimetatud tehnikate uuesti kasutusele võtmisega seotud probleemid, nagu mittesüvenemise traditsiooni tähendustesse, lähtumise visuaalsest muljest ja sellega kaasnevad probleemid.

Tartu Ülikooli tudeng Katre Koppel tutvustas ettekandes Vabastava Hingamise Algallika kogukonda nn uue vaimuse mõistete taustal, tutvustas rühma ühendavaid kategooriaid ja sümboleid (õpetus, kursuste süsteem, õpetaja, saadud kogemused, saadav vabaduse ja toetuse tunne, hingamise kui sümbolegevuse praktiseerimine).

Tartu Ülikooli magistrant Marje Ruisu tutvustas taimetoitluse kõige äärmuslikumat vormi toortaimetoitlust, eristades mh eetilistel ja tervislikel põhjustel sellise eluviisi valinuid. Mõlemat suunda saab M. Ruisu järgi käsitleda kvaasireligioosse liikumisena: toortaimetoitluse praktiseerijate puhul on täheldatavad teatud usku pöördumise elemendid, nende kogunemistel võib olla spirituaalne alatoon ja sellist toitu käsitletakse mingis mõttes maagilisena (tervendav, puhastav).

Tartu Ülikooli tudeng Ave Taavet uuris Peipsi-äärsete vanausuliste toitumiskommete seost rahvusliku, piirkondliku ja religioosse enesemääratlusega. Ettekandja leidis, et vanausuliste toidukultuur on pidevas arengus, selles kohtuvad eesti ja vene rahvusköök, linna- ja maapiirkonna eripärad (maa- ehk külatoite peeti kohalike hulgas paremateks) ning nende religioossed traditsioonid.

Tartu Ülikooli doktorant Ülle Tammemägi-Abuelnaga käsitles naiste poliitikas osalemise problemaatikat Egiptuses, põhinedes nii egiptuse meeste kui naistega tehtud intervjuudele. Selles riigis, nagu mitmetes teistes islamiriikides, sõltub naiste positsioon ühiskonnas riiklikest ja usulistest seadustest, eelkõige aga kohalikust, sageli domineeriva patriarhaalse kultuuri määratud reeglistikust. Seega on naiste vähene osalus poliitikas seotud nii ühiskonna survega kui ka naiste vähese usuga oma võimekusse sellel alal hakkama saada.

Tartu Ülikooli magistrant Kaarel Antons küsis, mida annaks sportlaste elulugude etnoloogiline uurimine traditsioonilisele spordiajaloo uurimissuunale juurde, eelkõige seoses nõukogude aja praeguse käsitlusviisiga. K. Antonsi sõnul võib tippспорт olla oma erinevate väljundite kaudu nii vastupanu pealesurutavale võimule kui ka abivahend koloniseeriva kultuuri eripärade ülevõtmisel. Seejuures on sportlane tavaliselt elulugu kirjutades püüdnud totalitaarset ühiskonda ja oma sportlaskarjääri lahutada, spordisaavutusi peeti poliitikavälisteks. Elulooline vaateviis aitab kaasa pluralistlikuma arusaama tekkimisele: pole olemas ühte ainukest tõe, vaid on mitmed paralleelsed võimalused. Sporti võib seega näha kui võimalust kohandada end nõukogude süsteemiga, sport legitimeerib nõukogudeaegse kogemuse.

Eesti Kunstiakadeemia magistrant Madis Tuuder käsitles venekeelse maa-asustuse teket Eestis pärast Teist maailmasõda, põhinedes Vaivara vallas aastakümnete jooksul toimunud demograafiliste protsesside sotsioloogilisel analüüsil. Kui suurem osa nõukogude ajal toimunud võõrrahvastamist viidi läbi linnatüüpi asulates, siis teatud piirkondades, nagu Vaivara, ei jäänud puutumata ka maapiirkond. Seal on väliselt eestipäraseid külad muutunud aja jooksul valdavalt venekeelseks, mis noorele põlvkonnale võib omakorda tekitada arusaama, et tegemist on põlise vene(keelse) alaga.

Eeva Schneider ja Laura Lemberg Tallinna Ülikoolist uurisid, kuidas käsitlevad laulva revolutsiooni põlvkonna noored (sünniaastad 1987–1992) nõukogude aega, perioodi, millest neil endal isiklikud kogemused puuduvad. Ilmnes, et teadmised olid piiratumad, kui respondendid ise arvasid. Rohkem teati rääkida perioodi viimastest aastakümnetest, mida seostati helge lapsepõlve, aktiivse suhtluse, võrdsuse, aga samuti piiratud valikuvabaduse teemaga. Perioodi esimene pool seostus küsitlertel pigem hirmu- ja ängitundega. Enamus mälestusi pärines respondentidel nende kodudest, meedia mõju teadmise ja suhtumise kujundamisel peeti ebaoluliseks, koolist saadi teadmisi pigem perioodi esimese poole kohta. Uuritud põlvkonna väärtushinnangud nõukogude perioodi kohta avaldavad mõju ka järeltulevate põlvkondade maailmatajule, seega on tegemist seni vähe käsitletud, kuid olulise uurimisteemaga.

Ave Tupits
Marleen Nõmmela